

שיעור מורינו הגאון רבי דניאל חיים אלתר שליט"א

ראש ישיבת 'פני מנחם'

בגדרי נר דחשד

ערב חנוכה תשפ"ב

א

אלא שלפיי"ז יהא טפל חמור מן העיקר, דבנר הראשון שמדליק יהא דין כבתה אין זקוק לה, ובנר האחר שמדליק רק מטעם חשדא יהא חמור דינו שזקוק להדליקו אם כבה. [ומה שבנרות ההידור צריך להדליק אין זה טפל חמור מהעיקר, כי הדלקת נרות ההידור משרת העיקר, דהיינו רק כל עוד הנר הראשון והעיקרי דולק צריך להדליק גם שאר נרות ההידור אם כבו, אבל מיד כשכבה הנר הראשון שוב אין זקוק להדליקו לא אותו ולא את שאר נרות ההידור].

ומאידך גיסא, אם כנים דברינו אזי גם בנר הראשון העיקרי יש חשד אם כבה, שיאמרו דלא הדליק, כי ימצא פתח בלא נר, ומטעם זה גופו נימא דאם כבתה יהא זקוק להדליקה מטעם חשד, ולמה אמרו כבתה אין זקוק לה.

ב

הנה להלכה קיי"ל כבתה נר חנוכה אין זקוק לה. וציין בשערי תשובה (סי' תרע"ג ס"ק י"ב) לדברי השבות יעקב שכתב דאע"ג דאין זקוק לה מכל מקום צריך להניח את הנותר מנר חנוכה כל זמן עת ההדלקה.

וכך מובאים הדברים בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' מ"ח): 'הנה שמעתי בשם אדמו"ר נר"ו מי שכבה לו נר חנוכה, אף שקיי"ל כבתה אינו זקוק לה, מ"מ צריך להניח שם על אותו מקום הנותר מנר חנוכה

נחלקו בגמ' (שבת כא.) רב הונא סבר כבתה זקוק לה, ורב חסדא סבר כבתה אין זקוק לה. וכתב השפת אמת (שם:) וז"ל: 'ויש לעיין למ"ד כבתה זקוק לה אי גם בההידור זקוק לה', או שרק בנר העיקרי הדולק מעיקר הדין כבתה זקוק לה, אבל בנרות ההידור שכבו אין זקוק להדליקן, 'ויש סברא ג"כ להיפוך', שאפי' לר"ח דכבתה אין זקוק לה, זהו רק בנר העיקרי שכבה, אבל אם הנר העיקרי לא כבה אם נכבו מנרות ההידור צריך להדליקם כל עוד שדולק נר המצוה, ומדייק כן מהלשון 'כבתה זקוק לה או אין זקוק לה' ולא אמרו כבתה 'מדליק' או 'אינו מדליק', 'דלשון כבתה אין זקוק לה משמע דאין תועלת בהדלקה שנית, כיון דעיקר המצוה בהדלקה ראשונה לכן לא תיקנו חכמים לחייבו לחזור ולהדליק, א"כ י"ל דכל זמן שדולק נר המצוה זקוק ג"כ לנר ההידור, דעכ"פ יש היכר על הימים, לכן לנר ההידור זקוק לכו"ע'. עכ"ל.

ואי' בגמ' (שם כג.) 'אמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים צריכה שתי נרות וכו', מאי טעמא וכו' משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק'.

ולפי דברי השפת אמת יש להסתפק בנר שהודלק בפתח השני משום חשד אי אמרינן ביה נמי כבתה אין זקוק לה, או דנימא שיש תועלת בהדלקתו שנית כדי למנוע חשד.

ד

בקרבת נתנאל (שבת פ"ב סי' י') הביא את קו' השבות יעקב בשם 'יש מקשיני', וביאר דרב הונא לשיטתו, דהוא בעל המימרא דחצר שיש לה שני פתחים מדליק בשניהם, דחיישינן לחשדא, והוא אכן ס"ל ככתה זקוק לה. ורב חסדא דסבר ככתה אין זקוק לה, לא חייש לחשדא, ולשיטתו גם בחצר שיש לה שני פתחים לא יצטרכו להדליק נר חשד.

אולם כ' דמאידיך גיסא הקושיא עדיין במקומה עומדת, שהרי הרמב"ם (פ"ד ה"י) פסק כוותיה בנר חשד, ואעפ"כ פסק (שם ה"ו) כמ"ד ככתה אין זקוק לה, וצ"ע למה לא יהא זקוק לה מחמת החשד.

וכתב בקרבן נתנאל: 'ונראה ליישב, דבשבת דרכן היה להניח הנר על פתח החצר אפילו לאחר שכבה, מהא דמבעיא ליה (שבת מה.) מהו לטלטולי שרגא דחנוכה מקמי חברי בשבתא, א"כ הא דאצטריך רב הונא להדליק בשתי רוחות משום לתא דשבת, כשחליף להאי פתחא דלא אדליק ולמראה עינים ישפוט כיון דלא מצא שם עומד נר כלל ש"מ דלא אדליק. משא"כ נר שכבה [בחול] אף שאין זקוק לה מ"מ ידון אותו לכף זכות שכבה, וככתה אין זקוק לה וכבר לקח הנר מפתח החצר, כי כן דרכם בחול.

הרי שגם הוא מגיע למסקנת השבות יעקב, שהחשד הוא מדלא הניח הנר הכבוי במקומו, אולם דבר זה נוהג רק בשבת ולא בחול, אלא משום לתא דשבת גזרו להדליק בשני הפתחים [ולפי"ז אין מקום להסתפק שיש להדליק שוב את נר חשד שכבה].

ה

והנה הג"ר שלמה קלוגר בחכמת שלמה (סי' תרע"א ס"ח) כתב להקשות כדברינו דלעיל, אמאי לא אמרינן ככתה זקוק לה מפני החשד. וגם הוא מרגיש בתירוצו של השבות יעקב, אבל דוחה את הדברים, וז"ל: 'ואין לומר דבכתה נהי דאין זקוק לה להדליק מכל מקום מחוייב להניחו במקומו ויראה הרואה שכבר מונח נר חנוכה וירגיש שככתה, זה אינו, דא"כ גם ביש לה שני פתחים יעשה כן, ויניח לצד אחר בלי הדלקה ויאמרו שכבר ככתה. ולכאורה צ"ע גדול. עכ"ל.

אולם לכאור' דבריו בעצמם צע"ג. הלא נגד החשד יש עצות רבות, כגון שיכתוב שם שלט גדול

כל זמן ושעת הדלקה, וסמך לדבר לא ידעתי, בכך אבקש מאתו שיודיעני מאין יצא לו מקור דין זה.

תשובה. הנה לכאורה היה נראה לומר כן מסברא, ומשום חשדא כדאמרינן כה"ג (שבת כג.) בחצר שיש לו שני פתחים צריכא שתי נרות משום חשדא, שלא יאמרו כי היכא דלא אדליק בהא לא אדליק בהא, וא"כ ה"נ איכא למיחש לחשדא'.

ומסיים שם: 'נ"ל דמוכח מכח סוגין זו עצמו דין זה להדיא, כיון דמסיק הש"ס בלי חולק, והוא ג"כ הסכמת כל הפוסקים, דחצר שיש לה שני פתחים צריך שתי נרות משום חשדא, שיאמרו מדלא אדליק בהאי פתחא בהך פתחא נמי לא אדליק ע"כ, וקשה אמאי חיישינן לחשדא, הלא יכולין אנו לדון לכף זכות ולומר דאף בהא אדליק רק שככתה וקיי"ל ככתה אינו זקוק לה וכו' כהסכמת הפוסקים, אלא ודאי דאף שאם ככתה אינו זקוק לה, מ"מ מדלא הניח עדיין באותו מקום כל זמן ועת הדלקה הנותר מנר חנוכה של שעה או של שמן חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל. וזהו ראייה שאין לו תשובה כלל, כנ"ל. עכ"ל.

ואכן, הלכה למעשה כתב החיד"א ביוסף אומץ, דלדידן דמדליקים בפנים, ואז הסכמת האחרונים וכן המנהג דגם חצר שיש לה שני פתחים סגי באחד, דכשהיכר רק לבני הבית ליכא חשדא כלל, הוא הדין דאם ככתה אין צריך להניח שם הנותר מהשעה או השמן.

ג

בספר ויברך דוד [לגר"ד טעמקין ז"ל רב דפיטערקוב] תמה על חידושו של השבות יעקב מדברי הרי"ף שמותר להשתמש במותר השמן שבנר אפילו כשכתה תוך הזמן (עי' ט"ז סי' תרע"ב), וגם החולקים עליו אוסרין מדין מוקצה למצותו, ותמהני שלא הרגיש הגאון ז"ל בזה, דמשם ראייה שעכ"פ אין צריך להניחו כבוי.

אמנם נראה לכאור' שדברי ויברך דוד מופרכים מאליהם, שהרי פשיטא שאפשר להעמיד דברי הרי"ף שכעבור זמן ההדלקה יטול השמן וישתמש בו.

עם חלב שקדים שצריך להניח שקדים בצדו (שו"ע שם פז ג), אם יועיל כן באוכל בשר עם חלב סויה. והוא הדין בענינו, שלהוציא מידי החשד מטעה כאילו הדליק וכבתה.

ונראה לומר שעצה זו שיניח נר כבוי לכתחלה, מיגרע גרע, כי אז פועל בקום ועשה לעורר עליו חשד מוצדק ואמיתי, שהרואה יאמר הנה זה חס על ממונו ומניח נר ואינו מדליקו בפועל.

ו

בספר שולי הגליון מכ"ק אאז"ל (שבת כג.) תי' דכל עיקר החשד הוא דוקא למי שעומד שם בעת זמן ההדלקה, דהיינו בשקיעת החמה. ולפיכך בכבתה ליכא חשד, ובשתי פתחים איכא, דבעת זמן תחילת ההדלקה ליכא למימר דכבר כבתה, ואכן בכבתה ליכא חשד דהרואה אומר דכבתה. [ולפי דבריו ג"כ אין מקום לומר דנר חשד שכבה יהיה זקוק לה, דכבר ליכא חשד].

ז

בכמה אחרונים תי' [עי' ספר קרית חנה (סי' מ"ד) לרבי גרשון קובלענץ מציא מדייני בד"צ דמיין, בתשובתו להגאון רבי יששכר בעריש בן הפני יהושע ז"ל, שו"ת שואל ומשיב (תניינא, ח"ב סי' ע"א), שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' רי"ב, ובנדמ"ח ח"ג סי' תס"ה אות ו']] דחשד שייך דוקא כשיראה בכל לילה שאינו מדליק, אבל נר שכבה פעם אחת אין בו משום חשד, כי המקרה לא יתמיד. [ולפי"ז גם אין מקום לומר דנר דחשד יחזור וידליקנה].

ח

בספר ברוך מרדכי כתב לתרץ דחצר שיש לה שני פתחים מילתא דשכיחא היא וגזרו בה רבנן, אבל כבתה הוי מילתא דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן שיחזור וידליקנה מפני החשד. [ובזה א"ש מאי דהרואה נר חנוכה לא חייש שמא הוא נר שכבה והדליקה, דאף דכבתה אין זקוק לה אם רוצה להחמיר ולהדליקה מדליק ואינו מברך, כי כתבה הוי מילתא דלא שכיחא].

*

באותיות קידוש לבנה שמדליק באידך פתחא. ופשיטא שנר חשד יש לו דין מיוחד, שמחמת החשד חייבוהו להדליק, ולא למצוא עצות להסיר החשד.

ובפרט לפי מ"ש הר"ן (י. מדפה"ר) שהיה סברא לומר שיברך על נר חשד ג"כ, ז"ל: ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשד לא מברך אלא אחד פתחא. ושיטת הפרי חדש היא שאכן מברך על נר חשד. ומקצת פוסקים הסכימו שעכ"פ אם שכח לברך בפתח הראשון שהדליק יכול לברך בפתח השני ששם מדליק רק מפני החשד. ובודאי שהברכה שמברך על נר חשד היא כברכת נר חנוכה, להדליק ושעשה נסים, ולא ברכה על מצות 'והייתם נקיים', או 'לשמוע בקול גזירת חכמים של הדלקת נר חשד' וכיו"ב. הרי שזה דין מדיני נר חנוכה שידליק גם משום חשד.

והנה הרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים, והקשו המפרשים איך מותר לרואה לברך, שמא אינו רואה אלא נר שהודלק משום חשד, אלא בודאי שבסופו של דבר גם נר זה הוא חלק ממצות נר חנוכה ולפרסומי ניסא עביד.

ויש לדון עד כמה הגדר דנר חשד כנר חנוכה, דהאם גם בנר חשד אסור להשתמש לאורו. וכן האם גם בנר חשד אין מדליקין מנר לנר.

והנה פסק הרמב"ם (פ"ד הי"ב) דעני שאין לו לקנות נר חנוכה שואל ומוכר כסותו ומחזור על הפתחים עד שימצא להדליק*. ויש לדון האם גם לצורך נר חשד חייב לשאול ולמכור כסותו.

ולגוף דברי החכמת שלמה שיניח נר כבוי בפתח האחר, דן בכך בפתחי מגדים (סי' ע"ג). ומדמה לה להא דקיי"ל (שו"ע יו"ד סו ט) דמותר לאכול דם דגים המקובץ בכלי אם מניח לצדו קשקשים משום מראית העין, שלא יחשדוהו, וחקרו האחרונים אם גם באוכל דם חגבים יועיל שיניח בצדו קשקשים למנוע החשד, [דכלפי שמיא גליא דהוא דם חגבים המותר, וכלפי מראית העין הרואה חושב שהוא דם דגים מחמת הקשקשים]. וכיו"ב באוכל בשר בהמה

* [ובדרך אגב, הרבה נלאו המפרשים למצוא מקור וטעם לדברי הרמב"ם המחדשים, הלא גם במצוות דאורייתא לא מצינו חיוב כזה, ואדרבה אל יכזבו יותר מחומש ממונו למצוא אפילו מצוה עוברת, ומהיכי תיתי חייב בנר חנוכה גם מי שאין לו לשלם. ושמעתי בשם הג"ר מאיר עובדיה איינפלד ז"ל שהביא מקור נפלא לחידושו של הרמב"ם, דבעצם קשה מה שייך חשד במי שלא הדליק, נימא שאין לו ולכן לא הדליק, אלא שמע מינה שגם מי שאין לו חייב לשאול ולמכור כסותו ולהדליק].

הכנה לחנוכה

דברי התעוררות בסיום השיעור

בטעם דדייקא בנר חנוכה שואל ומוכר כסותו שלא מצאנו במצוות אחרים, מובא בשם החידושי הרי"מ, שהוא משום שהמהות של חנוכה שאין נפטרים ממצוות ה', דהרי החשמונאים יכלו לומר מה ניתן לעשות אין מנורה והיוונים שולטים על ביהמ"ק ולא נותנים להקריב קרבנות ולהדליק הנרות, וגזרו על שבת חודש מילה, ואונס רחמנא פטריה, אולם מצד אהבתם הגדולה לה' אמרו לעצמם שאין כזה מושג שאי אפשר לעשות מה שהרבש"ע מצוה, יש רבש"ע ויש מצוות ואנו יהודים הולכים לקיים מצוותיו, ולמרות שלא היה שום אפשרות של סיכוי - שהיו רבים מול מעטים גבורים מול חלשים עוסקי תורתך שלא יודעים להילחם מול זדים, וה' מסר בידם את היוונים שלא כדרך הטבע, ולכן כשתקנו חנוכה לפרסומי ניסא תיקנו שכולם מחויבים בזה בלי פטור דאונס ממון.

ומדבריו אנו למדים, שבחנוכה הוא זמן שמתגלה שאין ליהודי שום פטור ותירוץ לא לעבוד את ה', וזהו מה שאמר הבית ישראל ורבותינו שלפניו ושלאחריו שחנוכה הוא זמן ליהודים שבמצב הכי שפל, למטה מעשרה טפחים, פתח ביתו מבחוץ, שגם יהודי הכי רחוק יכול בחנוכה לדלג ולקפץ למעלה מעלה, בחורים אוהבים לומר 'אני לא יכול', גאון מי שהמציא את המושג הזה 'אני לא יכול', הוא היה גאון והוא אמר אני לא יכול... בחנוכה הזמן לקבוע בנפשינו שאין כזה דבר לא יכול, החלש יאמר גיבור אני, אני כן יכול, ומשמים יסייעו בידו, מי שאינו שואל ומוכר כסותו בנר חנוכה חוששים שאינו מתנהג כיהודי, וניקח את הלימוד מחנוכה לצאת מכל הגבלותינו להתעלות ולהאיר, ו'כבתה אין זקוק לה' שאין לנו לחשוש שמא ההדלקה של חנוכה תיכבה לאחר מכן, כי אף אם היא תיכבה לאחר מכן אבל עתה הזמן להתעלות בתורה תפלה ועבודת ה' והתגברות על הניסיונות, והקב"ה יגמור בעדינו לטובה.